

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2020-40-10

УДК 338.434

Забаштанський М.М.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління персоналом та економіки праці
Національного університету «Чернігівська політехніка»
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8966-8116>
E-mail: mazani@ukr.net*

Роговий А.В.

*доктор економічних наук, доцент, професор кафедри туризму
Національного університету «Чернігівська політехніка»
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5445-214X>
E-mail: rogovoy1976@ukr.net*

Забаштанська Т.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики
Національного університету «Чернігівська політехніка»
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5086-3651>
E-mail: mazani@ukr.net*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

У статті проаналізовано сучасний стан та перспективи розвитку фінансового потенціалу аграрного сектору економіки України. Узагальнено фактори стимулюючого та обмежуючого впливу на стан фінансового потенціалу аграрного сектору економіки. Визначено, що ключовими проблемами, що виступають загрозою формування фінансового потенціалу аграрного сектору економіки є низький рівень функціонування національної економіки, пов'язаний зі значним відставанням технологічних можливостей, моральним та фізичним зношенням основних засобів, неможливістю створення інноваційного продукту з високою доданою вартістю, що спричиняє значну залежність аграрного сектору від зовнішніх партнерів. Обґрунтовано, що з метою забезпечення динамічного зростання фінансового потенціалу аграрного сектору економіки, ключовою умовою є розвиток власного високотехнологічного виробництва, здатного задовольнити технологічні, технічні та інші потреби аграрного сектору, що можливо здійснити лише за умови системного розвитку національної економіки. Доведено, що формування фінансового потенціалу аграрного сектору економіки виступає вагомим інструментом забезпечення продовольчої безпеки держави, ключовою умовою генерації та збереження фінансового потенціалу національної економіки. Запропоновано механізм діагностики фінансового потенціалу аграрного сектору економіки, та обґрунтована його роль у забезпеченні результативного функціонування аграрного сектору економіки.

Ключові слова: фінанси; фінансові ресурси; фінансове забезпечення; потенціал; фінансовий потенціал; аграрний сектор, формування фінансового потенціалу аграрного сектору економіки.

Забаштанский М.Н., Роговой А.В., Забаштанская Т.В. ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОГО ПОТЕНЦИАЛА АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

В статье проанализировано современное состояние и перспективы развития финансового потенциала аграрного сектора экономики Украины. Сгруппированы факторы стимулирующего и ограничивающего влияния на состояние финансового потенциала аграрного сектора экономики. Определено, что ключевыми проблемами, которые выступают угрозой формирования финансового потенциала аграрного сектора экономики, является низкий уровень функционирования национальной экономики, связанный со значительным отставанием технологических возможностей, моральным и физическим износом основных средств,

невозможністю створення інноваційного продукту з високою доданою вартістю, що викликає значительну залежність аграрного сектора від зовнішніх партнерів. Обосновано, що з метою забезпечення динамічного росту фінансового потенціала аграрного сектора економіки, ключовим умовою є розвиток власного високотехнологічного виробництва, здатного задовольнити технологічні, технічні та інші потреби аграрного сектора, можливо, здійснити це лише за умови системного розвитку національної економіки. Доведено, що формування фінансового потенціала аграрного сектора економіки виступає важливим інструментом забезпечення продовольственої безпеки держави, ключовим умовою генерації та збереження фінансового потенціала національної економіки. Представлено механізм діагностики фінансового потенціала аграрного сектора економіки, і обґрунтовано його роль у забезпеченні його результативного функціонування.

Ключові слова: фінанси; фінансові ресурси; фінансове забезпечення; потенціал; фінансовий потенціал; аграрний сектор; розвиток фінансового потенціала аграрного сектора економіки.

Zabashtanskyi Maksym, Rogovyi Andrii, Zabashtanska Tetiana. FINANCIAL SUPPORT FOR STIMULATION OF LABOR POTENTIAL DEVELOPMENT

The article analyzes the current state and prospects of development of the financial potential of the agricultural sector of the Ukrainian economy. The analysis of existing approaches to the interpretation of the definition of "financial potential" revealed their diversity, which was a prerequisite for the disclosure of the author's approach to the interpretation of the definition of "financial potential of the agricultural sector". It is proposed to consider the financial potential of the agricultural sector of the economy in the context of its important role not only in ensuring its own process of expanded reproduction, but also ensuring food security of the country. Factors of stimulating and limiting influence on the state of financial potential of the agricultural sector of the economy are grouped. It is determined that the key problems that threaten the formation of financial potential of the agricultural sector of the economy is the low level of functioning of the national economy, associated with a significant backlog of technological capabilities, moral and physical depreciation of fixed assets, the inability to create an innovative product with high added value. dependence of the agricultural sector on external partners. It is substantiated that in order to ensure the dynamic growth of financial potential of the agricultural sector of the economy, the key condition is the development of its own high-tech production capable of meeting technological, technical and other needs of the agricultural sector. It is proved that the formation of the financial potential of the agricultural sector of the economy is an important tool for ensuring food security of the state, a key condition for the generation and preservation of the financial potential of the national economy. The mechanism of diagnostics of financial potential of agrar sector of economy is offered, and its role in maintenance of its effective functioning is substantiated. It is substantiated that effective application of the mechanism of diagnostics of financial potential of agrar sector of economy should be based on the corresponding institutional maintenance, system of indicators of diagnostics of financial potential of agrarian sector, active introduction of innovative tools of technical and technological updating of this sector.

Keywords: finances; financial resources; financial support; potential; financial potential; agricultural sector; formation of financial potential of the agricultural sector of the economy.

Постановка проблеми. Забезпечення продовольчої безпеки держави, інноваційний розвиток реального сектору економіки, гарантування високих соціальних стандартів життєдіяльності є найбільш пріоритетними завданнями функціонування будь-якої держави, яка ставить перед собою мету забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, зростання рівня життя населення.

Проте, в сучасних умовах виконання вищезазначених завдань має суттєві перешкоди, які заважають розвитку національної економіки, зокрема, її належність до III – IV технологічного укладу, що визначає низький рівень структурного взаємозв'язку виробництва та економічних відносин. Суттєве технологічне відставання національної економіки від провідних країн світу унеможлиблює її конкурентоспроможність, що спричиняє наявність значних дисбалансів секторального розвитку, сприяє трудовій міграції та поглиблює соціальні незадоволення, що в цілому має сукупний вплив на формування реальної загрози для забезпечення продовольчої та економічної безпеки.

Саме тому, сталий розвиток аграрного сектору економіки, як ключового гаранту продовольчої безпеки вітчизняної економіки, виражений у його інноваційній співпраці з іншими секторами економіки є запорукою накопичення ним необхідного фінансового потенціалу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням управління фінансовими ресурсами та формуванням фінансового потенціалу підприємств аграрного сектору економіки присвячені праці багатьох науковців та практиків, серед яких: В. Вишневецька, В. Геєць, О. Гудзь, М. Дем'яненко, В. Жук, Г. Калетник, С. Кваша, Г. Кучер, Л. Міронова, Л. Молдаван, С. Онишко, Б. Пасхавер, О. Радченко, П. Саблук, В. Савченко, Н. Трусова, Л. Худолій, Т. Шабатура, О. Шубравська, С. Шумська та інші.

Незважаючи на значну кількість фундаментальних досліджень, проведених з даної тематики, існує необхідність подальшого вивчення особливостей формування фінансового потенціалу аграрного сектору економіки, забезпечення оптимізації обсягу та джерел його фінансування з метою посилення наявного виробничого потенціалу в сучасних умовах трансформації фінансових відносин.

Метою даної статті є дослідження особливостей формування фінансового потенціалу аграрного сектору економіки, узагальнення системних перешкод його нарощення в сучасних умовах трансформації фінансових відносин.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Аграрний сектор економіки протягом всього періоду свого існування залишається одним з важливих секторів, що обумовлено його провідною роллю у забезпеченні продовольчої безпеки держави, значною частиною зайнятого в ньому населення, наявністю тісних взаємозалежностей з іншими секторами. Проте, незважаючи на виняткову роль у життєзабезпеченні держави, результативність його функціонування перебуває під впливом значного обсягу факторів, серед яких: природні умови, технічні можливості, рівень кваліфікації профільних фахівців, а також політичні та геополітичні фактори.

Враховуючи значний технологічний розквіт аграрних технологій протягом останніх років, результативність його функціонування перестала визначатись лише наполегливою працею, а перебуває у площині фінансових можливостей профільних суб'єктів господарювання, їх спроможністю використовувати сучасні технології вирощування та захисту рослин. Саме тому, питання формування фінансового потенціалу аграрного сектору економіки набуває особливої актуальності.

В сучасних умовах використовуються різні підходи до тлумачення поняття «потенціал», що у сукупності

сформувало різновекторні підходи його видів, окремі з яких тісно взаємопов'язані, що визначає наукові підходи до розкриття сутності, ролі та структуризації складових потенціалу аграрного сектору економіки.

М.Г. Ігнатенком та В.П. Руденком здійснено узагальнення наукових позицій щодо тлумачення терміну «потенціал» та визначено, що «у 42% випадків він асоціюється із сукупністю природних умов і ресурсів «багатств», можливостей, запасів, коштів, цінностей; у 18% – з потужністю виробництва, фондів, ресурсів країни, регіону; у 16% – з ресурсними, економічними, природними можливостями; у 8% – зі здатністю виробничих сил досягти певного ефекту» [6; 9]. Наукова література при дослідженні потенціалу застосовує ресурсний, цільовий, системно-функціональний, факторний та синергетичний підходи.

Проте, саме фінансовий потенціал формує спроможність використання фінансових ресурсів, визначає можливості розширеного відтворення. Враховуючи наявні підходи до трактування категорії фінансових потенціалів аграрного сектору економіки, вважаємо за необхідно розкрити авторський підхід до даної дефініції.

Фінансовий потенціал аграрного сектору економіки – спроможність аграрного сектору економіки здійснити генерування достатнього обсягу фінансових ресурсів та створити умови для їх ефективного використання, для забезпечення процесу його розширеного відтворення, досягнення фінансової стійкості і стабільності в поточній та довгостроковій перспективі.

Діагностика фінансового потенціалу є надзвичайно важливим аспектом функціонування суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки, тому її проведення має базуватися на таких принципах [7; 9]:

- системності – здійснення діагностики фінансового потенціалу аграрного сектору економіки має охоплювати всі сфери і напрями його діяльності з метою комплексного виявлення загроз та можливостей, які здійснюють вплив на спроможність його формування;

- наукової обґрунтованості – діагностика фінансового потенціалу аграрного сектору має спиратися на застосування сучасних апробованих методів та підходів щодо її реалізації з метою унеможливлення суб'єктивного тлумачення результатів її здійснення;

- об'єктивності – забезпечення достовірності діагностики фінансового потенціалу аграрного сектору економіки можливо досягти лише в разі використання точної, реальної статистичної інформації та апробованих методів з метою мінімізації суб'єктивності дослідження або неточності оцінки;

- економічної обґрунтованості – витрати, пов'язані із забезпеченням діагностики фінансового потенціалу аграрного сектору, повинні бути компенсовані позитивними результатами її впровадження;

- динамічного порівняння – діагностика фінансового потенціалу аграрного сектору повинна мати періодичний характер, пов'язаний з необхідністю забезпечення аналітичного порівняння результатів діагностики за різні періоди часу і забезпечення їх співставлення з метою дослідження тенденцій та розроблення напрямів розвитку аграрного сектору економіки.

Особливістю сучасної вітчизняної економіки є залучення значної частки інвестицій в реальний сектор через комерційні банки, що спричиняє значне зрощення позикових фінансових ресурсів, а також знижує їх доступність та обмежує споживання. Саме тому удосконалення науково-методичних підходів до діагностики фінансового потенціалу має безпосередній вплив на його достатність та якість формування, а також виступає одним з пріоритетних завдань суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки. Загальний механізм діагностики фінансового потенціалу аграрного сектору економіки наведено у вигляді схеми на рис. 1.

Запропонований механізм діагностики фінансового потенціалу аграрного сектору економіки передбачає розроблення системи показників-індикаторів, серед яких можна виділити загальні (визначають обсяг та достатність фінансових ресурсів), а також індивідуальні (визначають структуру джерел формування та напрямів витрачання фінансових ресурсів).

Діагностика фінансового потенціалу функціонування аграрного сектору економіки передбачає здійснення діагностики фінансового потенціалу відповідних суб'єктів господарювання, а також зовнішнього середовища, сформованого регуляторною політикою органів влади. Запропонований механізм також передбачає можливість діагностики кумулятивного впливу наявного фінансового потенціалу аграрного сектору на фінансовий потенціал національної економіки, а також формування передумов забезпечення її сталого розвитку.

Пряма залежність результативності функціонування аграрного сектору економіки від можливості застосування новітніх інноваційних розробок та рішень спричинили поступове зрощання обсягу капітальних інвестицій, таблиця 1.

Так, якщо загальний обсяг капітальних інвестицій протягом 2010–2019 років збільшився з 180575,5 млн грн до 623978,9 млн грн відповідно, а

Таблиця 1

Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за 2010–2019 роки (млн грн)

Показники	Роки					
	2010	2012	2014	2016	2018	2019
Усього	180575,5	273256,0	219419,9	359216,1	578726,4	623978,9
Темп росту до 2010 року (%)	100,0	151,3%	121,5%	198,9%	320,5%	345,6%
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	11062,6	18883,7	18795,7	50484,0	66104,1	59129,5
Темп росту до 2010 року (%)	100,0	170,7%	169,9%	456,3%	597,5%	534,5%
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	10817,7	18564,2	18388,1	49660,0	65059,4	58555,4
Темп росту до 2010 року (%)	100,0	171,6%	170,0%	459,1%	601,4%	541,3%
Інвестиції в матеріальні активи	173662,8	264853,7	212035,1	347390,5	542335,1	600568,1
Темп росту до 2010 року (%)	100,0	152,5%	122,1%	200,0%	312,3%	345,8%
Земля	1182,2	1755,4	999,3	1915,8	1673,1	2230,0
Темп росту до 2010 року (%)	100,0	148,5%	84,5%	162,1%	141,5%	188,6%

Джерело: складено за даними Державної служби Статистики України

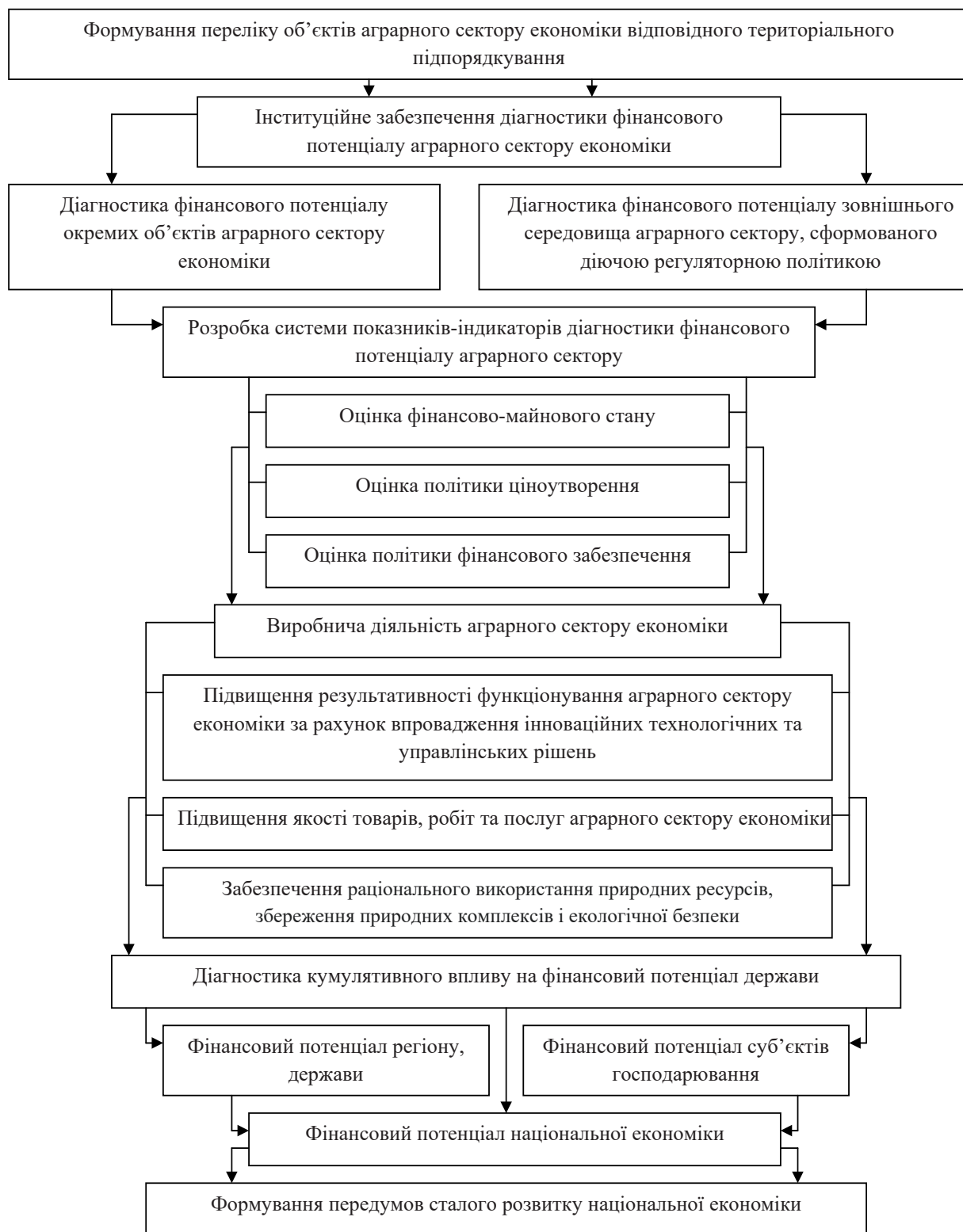

Рис. 1. Механізм діагностики фінансового потенціалу аграрного сектору економіки

Джерело: розроблено автором

темпи їх росту становить 345,6%, то темп росту капітальних інвестицій спрямованих в сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство за аналогічний період становить 534,5%.

Крім того, держава спрямовує значні фінансові ресурси на підтримку фінансового потенціалу аграрного сектору економіки. Так, за даними інфор-

маційно-аналітичного порталу АПК України, на 2020 рік передбачено спрямування 1,2 млрд грн – фінансова підтримка агропромислового комплексу шляхом здешевлення кредитів; 1 млрд грн – на розвиток тваринництва та переробку сільськогосподарської продукції; 380 млн. грн. на підтримку фермерських господарств; 400 млн грн – на роз-

виток садівництва, виноградарства та хмелярства; 437 млн грн – часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва.

Проте, незважаючи на спрямування протягом останніх років значних обсягів фінансових ресурсів на компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, переважна частина обладнання яке купується в аграрному секторі залишається імпортною, таблиця 2.

Таблиця 2

**Купівля підприємствами
нової сільськогосподарської техніки та запчастин,
автомобілів вантажних за потужністю,
видами та марками у 2019 році**

Найменування	Кількість, шт.	Середня ціна, тис. грн за шт. /	
		2019 р.	2019 р. у % до 2018 р.
Комбайни зернозбиральні	487	4845,4	95,5
«Полісся»	7	2804,8	102,8
«Case»	31	5449,4	97,9
«Claas»	69	5379,1	98,2
«CR», «CS», «CX»	24	4732,8	92,6
«Fendt»	6	4547,8	130,8
«John Deere»	129	5110,0	90,6
«Lexion»	25	5546,3	91,3
«Massey Ferguson»	4	3415,4	83,7
«Tucano»	20	4436,0	87,5
інші	167	4450,6	98,2

Примітка: дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

На жаль невідповідність сформованого фінансового потенціалу не дозволяє вітчизняним суб'єктам аграрної сфери повноцінно використовувати, існуючі можливості ринкового середовища. Дана ситуація в першу чергу обумовлена невідповідністю якості вітчизняного обладнання наявним потребам суб'єктам господарювання аграрного сектору. Значна орієнтація на імпорту техніку, обладнання, насіння, засоби захисту рослин, паливно-мастильні матеріали є загрозливою з багатьох причин. Існування значної залежності від іноземних партнерів у процесі функціонування вітчизняного аграрного сектору, загострює питання безперервності його функціонування, оскільки на даний час не сформовані можливості вітчизняного швидкого заміщення даних потреб, у випадку відмови іноземних партнерів продовжувати подальшу співпрацю. Спрямування значної частини фінансових ресурсів аграрного сектору економіки на задоволення наявних потреб іноземним партнерам унеможливує використання мультиплікативного ефекту розвитку національної економіки, погіршує її фінансовий потенціал. Саме тому, подальший розвиток аграрного сектору залишається однією з найбільш пріоритетних задач функціонування держави. Подальша державна підтримка з дотриманням вектору на збалансоване забезпечення потреб аграрного сектору за рахунок внутрішніх можливостей не лише посилить його фінансовий потенціал, але і гарантуватиме високий рівень продовольчої безпеки країни.

Висновки. Систематичний моніторинг наявного фінансового потенціалу аграрного сектору еконо-

міки країни залишається вкрай необхідним, що обумовлено рядом причин: по-перше накопичення фінансового потенціалу є свідченням результативності функціонування даного сектору економіки; по-друге, обсяг сформованого фінансового потенціалу визначає спроможність аграрного сектору до впровадження передових інноваційних технологій та рішень; по-третє, фінансовий потенціал аграрного сектору виступає своєрідним базисом забезпечення продовольчої безпеки держави; по-четверте, з урахуванням значної частини населення задіяної в аграрному секторі економіки рівень його фінансового потенціалу, як правило визначає рівень оплати та умови праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Березін О.В., Плотник О.Д. Економічний потенціал аграрних підприємств: механізми формування та розвитку. Полтава : Інтер Графіка, 2012. 221 с.
- Забаштанський М.М. Концесійні відносини: фінансові детермінанти розвитку в Україні : [монографія]. Київ : Кондор-видавництво, 2016. 382 с.
- Онишко С. Фінансовий потенціал інноваційного розвитку економіки. *Фінанси України*. 2003. № 6. С. 67.
- Виклюк М. Фінансовий потенціал агропромислових підприємств у контексті реалізації державної фінансової політики. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 44 (2). С. 64–70.
- Гришова І.Ю., Митяй О.В., Кужель В.В. Оцінювання чинників формування фінансового потенціалу аграрного виробництва. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 10. С. 169–175.
- Калетнік Г.М. Стратегіко-інституційні засади ефективності використання потенціалу аграрного сектору економіки. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 1. С. 3–15.
- Міронова Л.О., Моїсеєнко О.В. Фінансовий потенціал регіону: теоретичний аспект. *Вісник ДДФА. Серія: Економічні науки*. 2013. № 2. С. 141–149.
- Прокопишак В.Б. Методика формування фінансового потенціалу аграрних підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. № 2. С. 162–168.
- Вишневіська О.М., Костирко А.Г. Фінансовий потенціал сільськогосподарських підприємств: теоретичні і практичні аспекти : [монографія]. Миколаїв : ФОР Шведц В.М., 2017. 268 с.
- Худолій Л.М. Методи та інструменти фінансового забезпечення аграрного бізнесу України. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. Київ : ВЦ НУБіП України, 2014. Вип. 200. Ч. 3. С. 9–14.

REFERENCES:

- Berezin O.V., Plotnik O.D. (2012) Ekonomichnyj potencial agrarnykh pidpryyemstv: mexanizmy formuvannya ta rozvytku [Economic potential of agrarian enterprises: mechanisms of formation and development]. Poltava: Inter Hraphica. (in Ukrainian)
- Onyshko S. (2003) Finansovy potentsial innovatsiinoho rozvytku ekonomiky. [Financial potential of innovative economic development]. *Finansy Ukrainy*, no. 6, p. 67. (in Ukrainian)
- Zabashkanskyi M.M. (2016) Kontsesiini vidnosyny: finansovi determinanty rozvytku v Ukraini. Monohrafiia. [Concessional relations: financial determinants of development in Ukraine]. Kyiv: Kondor-Vydavnytstvo, 382 p. (in Ukrainian)
- Vykliuk M. (2017) Finansovy potentsial ahropromyslovykh pidpryyemstv u konteksti realizatsii derzhavnoi finansovoi polityky [Financial potential of agro-industrial enterprises in context of realization of the state financial policy]. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*, no. 44(2), pp. 64–70. (in Ukrainian)
- Hryshova I.Yu., Myt'aj O.V., Kuzhel V.V. (2015) Ocynuvannya chynnykyv formuvannya finansovogo potentsialu agrarnogo vyrobnytstva [Evaluation of factors for formation of financial potential of agrarian production]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 10, pp. 169–175. (in Ukrainian)

6. Kaletnik H.M. (2015) Strategiko-instytucijni zasady efektyvnosti vykorystannya potencialu agrarnogo sektoru ekonomiky [Strategic-institutional principles of efficiency of using potential of the agrarian sector of the economy]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannya nauky i praktyky*, no. 1, pp. 3–15. (in Ukrainian)
7. Mironova L.O., Moiseienko O.V. (2013) Finansovyi potentsial rehionu: teoretychnyi aspekt [Financial potential of a region: theoretical aspect]. *Visnyk DDFA. Ser. "Ekonomichni nauky"*, no. 2, pp. 141–149. (in Ukrainian)
8. Prokopyshak V.B. (2016) Metodyka formuvannia finansovoho potentsialu ahrarykh pidpryiemstv [Methodology of forming the financial potential of agrarian enterprises]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, no. 2, pp. 162–168. (in Ukrainian)
9. Vyshnevskya O.M., Kostyrko A.H. (2017) Finansovyi potentsial silskohospodarskykh pidpryiemstv: teoretychni i praktychni aspekty : [monohrafiia]. [Financial potential of agricultural enterprises: theoretical and practical aspects]. Mykolaiv: FOP Shvets V.M., 268 p. (in Ukrainian)
10. Xudolii L.M. (2014) Metody ta instrumenty finansovogo zabezpechennya agrarnogo biznesu Ukrainy [Methods and tools of financial support of agrarian business of Ukraine]. *Naukovyj visnyk NUBiP Ukrainy. Seriya: Ekonomika, agrarnyj menedzhment, biznes*, no. 200, part 3, pp. 9–14. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 26.10.2020.
The article was received 26 October 2020.